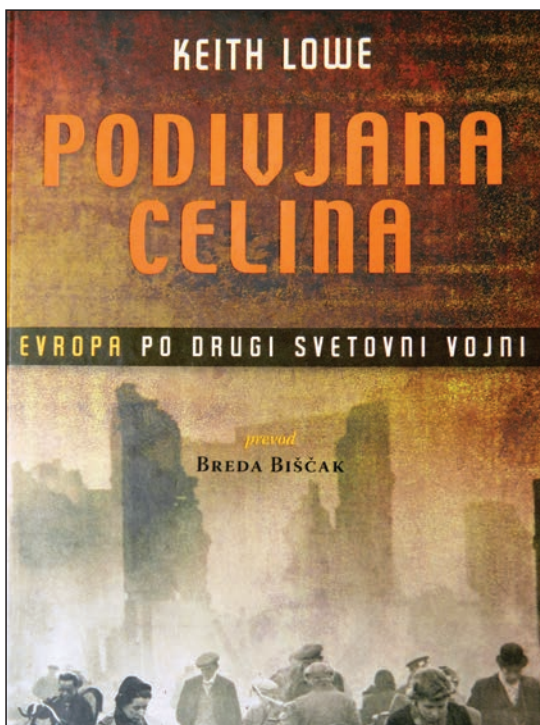

Keith Lowe: PODIVJANA CELINA: EVROPA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI.
Ljubljana, Modrijan, 2014, 470 strani.

Evropsko zgodovinopisje je bilo pri obravnavi druge svetovne vojne dolgo časa pod vplivom politične in nacionalne naracije. Zlasti od začetka 90. let 20. stoletja dalje oziroma po zaključku hladne vojne pa je evropsko zgodovinopisje omenjeno tematiko pričelo obravnavati z drugačnimi pristopi. V ospredje so postopoma stopile predvsem analize druge svetovne vojne z vidika primerjalne, transnacionalne in socialne zgodovine, kljub temu pa nekatere interpretacije še vedno ostajajo znotraj nacionalnih pogledov. Deloma lahko vzrok za to, da se manj raziskovalcev poslužuje prej omenjenih novih metodoloških pristopov, najdemo v dejstvu, da se mora raziskovalec pri analizi kompleksnega dogajanja druge svetovne vojne in njenih posledic spopasti s precejšnjim problemom vsebinske, prostorske in časovne omejitve. V središču zanimanja različnih raziskovalcev, npr. Erica Hobsbawma, Tonya Judta, Bena Shepharda in Davida Stafforda, je bila do sedaj predvsem analiza Evrope in njene fizične, gospodarske in moralne rekonstrukcije po 8. maju 1945 oziroma »Stunde Null«.

Nasprotno pa se Keith Lowe v prevodu svojega dela *Podivjana celina* (2014) osredotoča predvsem na povojni kaos in pri tem časovno zajame predvsem obdobje med letoma 1944 in 1949. Avtor je obravnavano monografijo prvotno izdal v angleškem jeziku (*Savage Continent: Europe in the Aftermath of World War Two*. London, Viking, 2012, 496 str.) in jo pri tem naslovil zelo podobno, kot je eno izmed temeljnih študij druge svetovne vojne poimenoval Mark Mazower (*Dark Continent: Europe's Twentieth Century*. London, Penguin, 1999, 495 str.). Keith Lowe je bil 12 let urednik za zgodovinsko področje pri britanski založbi Cassell, že v svoji prvi monografiji z naslovom *Inferno: The Devastation of Hamburg 1943* (London, Viking, 2007, 480 str.) pa je predvsem na podlagi socialne in ustne zgodovine ter zgodovine »malega človeka« analiziral uničenje in človeško trpljenje, ki ju je povzročila druga svetovna vojna. Lowe v monografiji *Podivjana celina* predstavlja arhivsko gradivo iz različnih arhivov v Szczecinu in Varšavi (*AWK – Archiwum Wscho-dnie, Osrodek Karta – vzhodni arhiv; CAW – Centralne Archiwum*

Wojskowe – vojaški arhiv), Londonu (*TNA, Imperial War Museum, The Sikorski Institute*), New Yorku (*UNRRA, US NARA*), Parizu, Berlinu (*Zentrum gegen Vertreibungen*) in Koblenzu. Obenem analizira tudi spominska pričevanja posameznikov: preživelih žrtev vojnega in povojnega nasilja, zavezniških vojakov, vojnih ujetnikov in humanitarnih delavcev, ki so bili priča različnim oblikam vojnega in povojnega nasilja ter skrajnim življenjskim razmeram.

Štiri ključne dele recenzirane študije predstavljajo zapuščina vojne, maščevanje, etnično čiščenje in državljanska vojna, s katerimi skuša avtor opisati kaos. Obenem analizira tudi moralni razkroj v takratni družbi in pri tem izpostavi primere kraj, črnega trga, različnih oblik nasilja, posilstva in izobčenje otrok po različnih evropskih državah. Prav tako skuša Lowe razložiti, zakaj je prišlo do povojnega maščevanja. Pri tem izpostavi predvsem: zamenjavo pozicije moči; željo po vrnitvi moralnega ravnovesja; razbremenitev frustracij nacifašizma in vojne; dejstvo, da so posameznike in skupnosti maščevalna dejanja navdale z občutkom, da niso več le pasivni opazovalci dogajanja; dejstvo, da je maščevanje občasno pomenilo nadaljevanje vojnega nasilja ali pa sredstvo za doseglo še radikalnejših ciljev.

Kljub temu pa je evropsko zgodovinopisje glede raziskav povojnega maščevanja še vedno na začetku. Treba bo odgovoriti na različna vprašanja, kot na primer: Kdo je izvajal maščevanja? Kakšna sta bila profil in motiv teh oseb? Kateri so bili njihovi razlogi? Jih gre iskati v njihovi predzgodovini – so npr. tudi sami doživeli travmatične izkušnje v času vojne (npr. požig rodne vasi, posilstvo žene, poboje v družini), je šlo za splet osebnih lastnosti, ali pa za izvrševanje ukazov nadrejenih in deloma pod prisilo?

Avtor obravnava tudi problematiko »etničnega čiščenja« v Evropi. Pri tem pa ne problematizira uporabe samega termina »etnično čiščenje«, ki so ga kot nekakšno novost pravzaprav »izumili« zahodni mediji, ko so v času vojne v Jugoslaviji med letoma 1991 in 1995 poročali o tamkajšnjih bojih in grozodejstvih. Problematično pri študijah, ki raziskujejo »etnično čiščenje« v Evropi, je, da se na nek način ustvarja mit o enotnem procesu, ki je zajel Evropo v 20. stoletju, ne glede na čas in prostor. V tem delu knjige Lowe analizira povojni odnos do Judov, primere »čiščenja« na obmejnih območjih Poljske in Ukrajine, izgon *Volksdeutscherjev* iz srednje in vzhodne Evrope ter primer Jugoslavije kot »Evrope v malem«. Avtor pri tem dobro izpostavi problematiko statističnih podatkov, katerih natančnost je pomembna tudi zaradi dejstva, da se jih marsikdaj izrabí v politične namene. Pri tem bralcu nudi številne možnosti primerjave uradnih virov in literature. Glede izgona *Volksdeutscherjev* iz srednje in vzhodne Evrope je avtor mnenja, da je pri tem procesu šlo za maščevanje, »ki je ušlo z vajeti«. Pri tem procesu izpostavlja predvsem dogovarjanja na mednarodni ravni, in sicer na teheranski in potsdamski konferenci. Ne omenja pa nacionalnih in lokalnih posebnosti po posameznih državah srednje in vzhodne Evrope, kar pa je na nek način razumljivo, saj gre za zelo obsežno tematiko. Kljub temu velja izpostaviti, da je bil konsenz glede etnično homogenih območij v povojni Evropi, zlasti na ravni velesil, zelo visok. To dejstvo dokazujejo tudi medvojni načrti Britancev o izgonu *Volksdeutscherjev* kakor tudi drugih »nezaželenih« manjšin (zlasti v obmejnih območjih) iz srednje in vzhodne Evrope, saj so bile razumljene kot vir nestabilnosti in delni krivec za drugo svetovno vojno. Slednjega avtor v knjigi ne analizira. Lowe meni,

da je treba poznati nepravilnosti in mučenja, ki so se dogajala nad Nemci. Hkrati pa ob tem izpostavi nevarnost ustvarjanja prikladnih mitov, predvsem z namenom zamenjevanja vloge »storilcev in žrtev«. Hkrati pa opozori še na nekatere druge problematične mite, ki so nastali v povojni Evropi, kot npr. o enotnem odporu proti nacifašizmu, o *izključno* nemški krivdi za drugo svetovno vojno, o nedolžnosti desnice v Italiji in Franciji. Potvrjena dejstva so veliko nevarnejša kot dejanska. Poleg tega pa si pozabe tudi ne bi smeli želeli, saj so komunistični režimi v povojni Evropi skušali poskrbeti za pozabo določenih dogodkov, kar je med prebivalstvom doseglo ravno nasprotni učinek. Če želimo prekiniti začaran krog sovraštva in nasilja, moramo pokazati, kako lahko nasprotni pogledi na zgodovino obstajajo drug ob drugem. Pri tem pa je treba zadeve umestiti v ustrezen zgodovinski kontekst in ne obračunavati s statističnimi podatki.

Po mnenju Lowa so v Jugoslavijo združene vse tematike, ki jih obravnava v knjigi: maščevanje in »etnično čiščenje«, revolucionarno gibanje in odpor, državljanska in razredna vojna ter politično motivirano nasilje, zato jo poimenuje »Evropa v malem«. Glavno sporočilo tega dela knjige je, da kljub stereotipnim predstavam o krutosti in mitu o »balkanskem nasilju«, ki se je oblikoval zlasti po padcu komunizma in jugoslovanskih vojnah v začetku 90. let 20. stoletja, nasilja na Balkanu po letu 1945 ne bi smeli jemati kot edinstven primer, temveč kot simbol razčlovečenja, ki je doletelo vso celino. Kljub temu se v tem delu knjige kaže pomanjkanje primarnih arhivskih virov, hkrati pa avtor velikokrat citira predvsem publikacije italijanskega zgodovinarja. Kot sem prikazal zgoraj, ima monografija *Podivjana celina* na določenih delih zagotovo sive lise. Kljub temu pa nudi možnost širšega pogleda oz. možnosti primerjave povojnega kaosa in moralnega razkroja v evropskih državah na vzhodu in zahodu.

Miha Kosmač